

**लोक सेवा आयोग**  
नेपाल कृषि सेवा अन्तर्गतका एग्रोनोमी (बाली विकास), एगू. एक्सटेन्सन (कृषि प्रसार), हर्टिकल्चर (वागबानी),  
प्लान्ट प्रोटेक्सन (बाली संरक्षण), स्वायल साइन्स (माटो विज्ञान) र एगू.इको.एण्ड मार्केटिङ्ग समूह,  
राजपत्र अनंकित द्वितीय श्रेणी, नायव प्राविधिक सहायक वा सो सरह पदको  
खुला र आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

यस पाठ्यक्रम योजनालाई दुई चरणमा विभाजन गरिएको छ :

प्रथम चरण :-	लिखित परीक्षा (Written Examination)	पूर्णाङ्क :- २००
द्वितीय चरण :-	अन्तर्वार्ता (Interview)	पूर्णाङ्क :- ३०

**परीक्षा योजना (Examination Scheme)**

**प्रथम चरण : लिखित परीक्षा (Written Examination)**

**पूर्णाङ्क :- २००**

पत्र	विषय	पूर्णाङ्क	उर्तीर्णाङ्क	परीक्षा प्रणाली		प्रश्नसंख्या × अङ्क	समय
प्रथम	सामान्य ज्ञान र सामान्य अभिक्षमता परीक्षण (General Awareness & General Aptitude Test)	१००	४०	वस्तुगत (Objective)	बहुवैकल्पिक प्रश्न (MCQs)	२५ प्रश्न × २ अङ्क	४५ मिनेट
	सेवा सम्बन्धित कार्य-ज्ञान (Job Based - knowledge)					२५ प्रश्न × २ अङ्क	
द्वितीय	सेवा सम्बन्धित कार्य-ज्ञान (Job Based - knowledge)	१००	४०	विषयगत (Subjective)	छोटो उत्तर (Short Answer) लामो उत्तर (Long Answer)	१२ प्रश्न × ५ अङ्क ४ प्रश्न × १० अङ्क	२ घण्टा १५ मिनेट

**द्वितीय चरण : अन्तर्वार्ता (Interview)**

**पूर्णाङ्क :- ३०**

पत्र / विषय	पूर्णाङ्क	उर्तीर्णाङ्क	परीक्षा प्रणाली	समय
अन्तर्वार्ता (Interview)	३०		बोर्ड अन्तर्वार्ता (Board Interview)	-

**द्रष्टव्य :**

१. यो पाठ्यक्रमको योजनालाई प्रथम चरण र द्वितीय चरण गरी दुई भागमा विभाजन गरिएको छ ।
२. लिखित परीक्षाको प्रश्नपत्रको माध्यम भाषा पाठ्यक्रमको विषयवस्तु जुन भाषामा दिइएको छ सोही भाषाको आधारमा नेपाली वा अंग्रेजी मध्ये कुनै एक मात्र भाषा हुनेछ । तर विषयवस्तुलाई स्पष्ट गर्नुपर्ने अवस्थामा दुवै भाषा समेत प्रयोग सकिने छ ।
३. लिखित परीक्षाको माध्यम भाषा नेपाली वा अंग्रेजी अथवा नेपाली र अंग्रेजी दुवै हुनेछ ।
४. प्रथम पत्र र द्वितीय पत्रको लिखित परीक्षा छुट्टाछुट्टै हुनेछ । तर एकैदिनमा परीक्षा लिइनेछ ।
५. वस्तुगत बहुवैकल्पिक (Multiple Choice) प्रश्नहरूको गलत उत्तर दिएमा प्रत्येक गलत उत्तर बापत २० प्रतिशत अङ्क कट्टा गरिनेछ । तर उत्तर नदिएमा त्यस बापत अङ्क दिइने छैन र अङ्क कट्टा पनि गरिने छैन ।
६. वस्तुगत बहुवैकल्पिक हुने परीक्षामा परीक्षार्थीले उत्तर लेख्दा अंग्रेजी ठूलो अक्षरहरू (Capital letters): A, B, C, D मा लेख्नुपर्नेछ । सानो अक्षरहरू (Small letters): a, b, c, d लेखेको वा अन्य कुनै सङ्केत गरेको भए सबै उत्तरपुस्तिका रद्द हुनेछ ।
७. बहुवैकल्पिक प्रश्नहरू हुने परीक्षामा कुनै प्रकारको क्याल्कुलेटर (Calculator) प्रयोग गर्न पाइने छैन ।
८. परीक्षामा परीक्षार्थीले मोबाइल वा यस्तै प्रकारका विद्युतीय उपकरण परीक्षा हलमा लैजान पाइने छैन ।
९. विषयगत प्रश्नहरूको हकमा तोकिएको अंकको एउटा लामो प्रश्न वा एउटै प्रश्नका दुई वा दुई भन्दा बढी भाग (Two or more parts of a single question) वा एउटा प्रश्न अन्तर्गत दुई वा बढी टिप्पणीहरू (Short notes) सोध्न सकिने छ ।

लोक सेवा आयोग

नेपाल कृषि सेवा अन्तर्गतका एग्रोनोमी (बाली विकास), एगू. एक्सटेन्सन (कृषि प्रसार), हर्टिकल्चर (बागबानी), प्लान्ट प्रोटेक्सन (बाली संरक्षण), स्वायल साइन्स (माटो विज्ञान) र एगू.इको.एण्ड मार्केटिङ्ग समूह, राजपत्र अनंकित द्वितीय श्रेणी, नायव प्राविधिक सहायक वा सो सरह पदको खुला र आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

१०. विषयगत प्रश्न हुनेका हकमा प्रत्येक खण्डका लागि छुट्टाछुट्टै उत्तरपुस्तिकाहरु हुनेछन् । परिक्षार्थीले प्रत्येक खण्डका प्रश्नहरुको उत्तर सोहीखण्डको उत्तरपुस्तिकामा लेख्नुपर्नेछ ।
११. परीक्षामा सोधिने प्रश्नसंख्या, अङ्क र अङ्कभार यथासम्भव सम्बन्धित पत्र/विषयमा दिइए अनुसार हुनेछ ।
१२. यस पाठ्यक्रम योजना अन्तर्गतका पत्र/विषयका विषयवस्तुमा जेसुकै लेखिएको भए तापनि पाठ्यक्रममा परेका कानून, ऐन, नियम तथा नीतिहरु परीक्षाको मिति भन्दा ३ महिना अगाडि (संशोधन भएका वा संशोधन भई हटाईएका वा थप गरी संशोधन भई) कायम रहेकालाई यस पाठ्यक्रममा परेको सम्भन्नु पर्दछ ।
१३. प्रथम चरणको परीक्षाबाट छनौट भएका उम्मेदवारहरुलाई मात्र द्वितीय चरणको परीक्षामा सम्मिलित गराइनेछ ।
१४. यस भन्दा अगाडि लागु भएका माथि उल्लेखित सेवा, समूहको पाठ्यक्रम खारेज गरिएको छ ।
१५. पाठ्यक्रम लागू मिति : - २०७८/१२/२८

लोक सेवा आयोग  
नेपाल कृषि सेवा अन्तर्गतका एग्रोनोमी (बाली विकास), एगू. एक्सटेन्सन (कृषि प्रसार), हर्टिकल्चर (बागबानी),  
प्लान्ट प्रोटेक्सन (बाली संरक्षण), स्वायल साइन्स (माटो विज्ञान) र एगू.इको.एण्ड मार्केटिङ्ग समूह,  
राजपत्र अनंकित द्वितीय श्रेणी, नायव प्राविधिक सहायक वा सो सरह पदको  
खुला र आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

प्रथम पत्र (Paper I) :-

सामान्य ज्ञान र सामान्य अभिक्षमता परीक्षण तथा सेवा सम्बन्धित कार्य-ज्ञान

भाग (Part I) :

सामान्य ज्ञान र सामान्य अभिक्षमता परीक्षण

(General Awareness and General Aptitude Test)

खण्ड (Section - A) : (१५ प्रश्न× २ अङ्क = ३० अङ्क)

1. सामान्य ज्ञान (General Awareness) (१६ अङ्क)

- 1.1 नेपालको भौगोलिक अवस्था, प्राकृतिक स्रोत र साधनहरू
- 1.2 नेपालको ऐतिहासिक, सांस्कृतिक र सामाजिक अवस्था सम्बन्धी जानकारी
- 1.3 नेपालको आर्थिक अवस्था र चालु आवधिक योजना सम्बन्धी जानकारी
- 1.4 जैविक विविधता, दिगो विकास, वातावरण, प्रदुषण, जलवायु परिवर्तन र जनसंख्या व्यवस्थापन
- 1.5 मानव जीवनमा प्रत्यक्ष प्रभाव पार्ने विज्ञान र प्रविधिका महत्वपूर्ण उपलब्धिहरू
- 1.6 जनस्वास्थ्य, रोग, खाद्य र पोषण सम्बन्धी सामान्य जानकारी
- 1.7 नेपालको संविधान (भाग १ देखि ५ सम्म र अनुसूचीहरू)
- 1.8 संयुक्त राष्ट्रसंघ सम्बन्धी जानकारी
- 1.9 क्षेत्रीय संगठन (सार्क र विमस्टेक) सम्बन्धी जानकारी
- 1.10 राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय महत्वका समसामयिक गतिविधिहरू

2. सार्वजनिक व्यवस्थापन (Public Management) (१४ अङ्क)

- 2.1 कार्यालय व्यवस्थापन (Office Management)
  - 2.1.1 कार्यालय (Office) : परिचय, महत्व, कार्य र प्रकार
  - 2.1.2 सहायक कर्मचारीका कार्य र गुणहरू
  - 2.1.3 कार्यालय स्रोत साधन (Office Resources): परिचय र प्रकार
  - 2.1.4 कार्यालयमा सञ्चारको महत्व, किसिम र साधन
  - 2.1.5 कार्यालय कार्यविधि (Office Procedure) : पत्र व्यवहार (Correspondence), दर्ता र चलानी (Registration & Dispatch), परिपत्र (Circular), तोक आदेश (Order), टिप्पणी लेखन र टिप्पणी तयार पार्दा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरू
  - 2.1.6 अभिलेख व्यवस्थापन (Record Management)
- 2.2 निजामती सेवा ऐन र नियमावलीमा भएका देहायका व्यवस्थाहरू
  - 2.2.1 निजामती सेवाको गठन, संगठन संरचना, पदपूर्ति गर्ने तरिका र प्रक्रियाहरू
  - 2.2.2 कर्मचारीको नियुक्ति, सरुवा, बढुवा, बिदा, विभागीय सजाय र अवकाश
  - 2.2.3 कर्मचारीले पालन गर्नुपर्ने आचरण र कर्तव्यहरू
- 2.3 सरकारी बजेट सम्बन्धी सामान्य जानकारी
- 2.4 सार्वजनिक सेवा प्रवाहको अर्थ, सेवा प्रवाह गर्ने निकाय, तरिका र माध्यमहरू
- 2.5 सार्वजनिक बडापत्र (Public Charter) : महत्व र आवश्यकता
- 2.6 सार्वजनिक व्यवस्थापनमा निर्देशन, नियन्त्रण, समन्वय, निर्णय प्रक्रिया, उत्प्रेरणा र नेतृत्व सम्बन्धी जानकारी
- 2.7 मानवीय मूल्य मान्यता (Human Values), नागरिक कर्तव्य र दायित्व तथा अनुशासन

लोक सेवा आयोग

नेपाल कृषि सेवा अन्तर्गतका एग्रोनोमी (बाली विकास), एगू. एक्सटेन्सन (कृषि प्रसार), हर्टिकल्चर (बागबानी), प्लान्ट प्रोटेक्सन (बाली संरक्षण), स्वायल साइन्स (माटो विज्ञान) र एगू.इको.एण्ड मार्केटिङ्ग समूह, राजपत्र अनंकित द्वितीय श्रेणी, नायव प्राविधिक सहायक वा सो सरह पदको खुला र आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

खण्ड (Section - B) : (१० प्रश्न× २ अङ्क = २० अङ्क)

3. सामान्य अभिक्षमता परीक्षण (General Aptitude Test)

- 3.1 शाब्दिक अभिक्षमता परीक्षण (Verbal Aptitude Test) : यस परीक्षणमा शब्दज्ञान, अनुक्रम, समरुपता, वर्गीकरण, कोडिङ-डिकोडिङ, दिशा र दुरी ज्ञान परीक्षण (direction & distance sense test), तर्क विचार सम्बन्धी (logical reasoning), पंक्तिक्रम (ranking order) आदि विषयवस्तुबाट प्रश्नहरू समावेश गरिनेछ ।
- 3.2 संख्यात्मक अभिक्षमता परीक्षण (Numerical Aptitude Test) : यस परीक्षणमा अनुक्रम, समरुपता, वर्गीकरण, कोडिङ, मेट्रिक्स, अंकगणितीय तर्क /क्रिया सम्बन्धी, प्रतिशत, भिन्न, अनुपात, औसत, समय र काम, आदि विषयवस्तुबाट प्रश्नहरू समावेश गरिनेछ ।
- 3.3 अशाब्दिक अभिक्षमता परीक्षण (Non-Verbal/Abstract Aptitude Test) : यस परीक्षणमा अनुक्रम, समरुपता, वर्गीकरण, भेन चित्र, मेट्रिक्स, त्रिभुज र वर्गहरूको रचना, चित्र वा आकृति बनावट र विश्लेषण, आदि विषयवस्तुबाट प्रश्नहरू समावेश गरिनेछ ।
- 3.4 रुजु गर्ने (Verification test) र फाइलिङ अभिरुचि परीक्षण (Filing aptitude test): रुजु गर्ने (Verification test) परीक्षणमा तथ्यांक, संख्या वा शाब्दिक सूचनालाई जाँच गर्ने वा त्रुटी पत्ता लगाउने अथवा समानता वा भिन्नता पत्ता लगाउने किसिमका प्रश्नहरू समावेश हुनेछन । फाइलिङ अभिरुचि परीक्षण (Filing aptitude test) मा शाब्दिक र संख्यात्मक फाइलिङ वस्तु वा प्रक्रियालाई वर्णमालाक्रम, संख्यात्मकक्रम वा कालक्रम अनुसार समाधान गर्ने किसिमका प्रश्नहरू समावेश हुनेछन
- 3.5 निर्देशन अनुसरण गर्ने (Follows the instructions) र विश्लेषणात्मक तार्किकता परीक्षण (Analytical reasoning test): निर्देशन अनुसरण गर्ने (Follows the instructions) परीक्षणमा दिइएको लिखित निर्देशनलाई हुबहु अनुसरण गरी समाधान गर्ने किसिमका प्रश्नहरू समावेश हुनेछन । विश्लेषणात्मक तार्किकता परीक्षण (Analytical reasoning test) मा शाब्दिक वा संख्यात्मक वा अशाब्दिक (चित्रात्मक) किसिमका विश्लेषणात्मक तार्किकता सम्बन्धी प्रश्नहरू समावेश हुनेछन ।

भाग (Part II) :-

सेवा सम्बन्धित कार्य-ज्ञान (Job Based - Knowledge)

१. कृषि सम्बन्धी

- १.१ नेपालको राष्ट्रिय कृषि नीति
- १.२ चालू योजनामा कृषि क्षेत्रको प्राथमिकता, लक्ष्य, उद्देश्य, एवं रणनीति
- १.३ कृषि विकास रणनीति २०१५-२०३५ र यसका विशेषताहरू
- १.४ वर्तमान कृषि विभाग र अन्तर्गतका निकायहरूको संरचना
- १.५ कृषि वस्तुहरूको उत्पादनोपरान्त (Post-harvest) हुने क्षति र क्षति कम गर्ने उपायहरू
- १.६ प्राङ्गारिक कृषि र असल कृषि अभ्यास
- १.७ कृषि क्षेत्रमा बाली बीमासम्बन्धी व्यवस्था
- १.८ कृषि क्षेत्रको आधुनिकीकरण तथा व्यवसायीकरणबारे सामान्य जानकारी
- १.९ जलवायु परिवर्तन र यसले कृषि क्षेत्रमा पुऱ्याएका असर/प्रभावहरू र न्यूनीकरणका उपायहरू

## लोक सेवा आयोग

नेपाल कृषि सेवा अन्तर्गतका एग्रोनोमी (बाली विकास), एगू. एक्सटेन्सन (कृषि प्रसार), हर्टिकल्चर (बागबानी), प्लान्ट प्रोटेक्सन (बाली संरक्षण), स्वायल साइन्स (माटो विज्ञान) र एगू.इको.एण्ड मार्केटिङ्ग समूह, राजपत्र अनंकित द्वितीय श्रेणी, नायव प्राविधिक सहायक वा सो सरह पदको खुला र आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

### २. बागवानी

- २.१ नेपालको जलवायु क्षेत्र (Climatic Zone) र विभिन्न क्षेत्रमा गरिने फलफूल खेती
- २.२ प्रमुख तरकारी बालीहरूको उन्नत खेती प्रविधि:
  - २.२.१ आलु (Potato)
  - २.२.२ काउली समूह (Cole Crops)
  - २.२.३ फल समूह (Fruit Vegetable)
  - २.२.४ जरेबाली समूह (Root Crops)
  - २.२.५ गानो बाली समूह (Bulb Crops)
  - २.२.६ फर्सी समूह (Cucurbits)
  - २.२.७ सागपात समूह (Vegetables)
  - २.२.८ कोशे बाली समूह (Legiminous Crops)
- २.३ फलफूल बोटको प्रसारण:
  - २.३.१ विउबाट प्रसारण (Sexual Propagation)
  - २.३.२ वनस्पतिक प्रसारण (Vegetative Propagation)
- २.४ फलफूल, तरकारी, पुष्प तथा अलैंची बालीको नर्सरी स्थापना तथा व्यवस्थापन
- २.५ फलफूल बोटमा तालिम र काटछाटको महत्व र तरकारीहरू
- २.६ प्रमुख फलफूल खेती प्रविधि : आँप, सुन्तला जात फलफूल(ऋष्तचगक), स्याउ, लिची, केरा, मेवा, भूईँकटहर, अम्बा र किवी
- २.७ बेमौसमी तरकारी खेती प्रविधिहरू
- २.८ बाली उत्पादन उपरान्तका क्षतिहरू र न्यूनीकरणका उपायहरू (उत्पादन लिने उचित समय, फलफूल पकाउने, भण्डारण, सफाइ, छनौट, क्युरिङ्ग, ग्रेडिङ्ग, मैन लगाउने, उपचार, कोल्ड चैन)
- २.९ फलफूल, आलु तरकारी, तथा मसला बालीहरूको प्रमुख जातहरू
- २.१० नेपालमा चिया, कफी, अलैंची, अदुवा र बेसारउन्नतखेती प्रविधि
- २.११ सुन्तलामा ह्रास (Citrus Decline) समस्या तथा यसको व्यवस्थापन

### ३. कृषि प्रसार

- ३.१ कृषि प्रसार कार्यकर्ता र निजमा हुनुपर्ने गुणहरू
- ३.२ नेपालमा सञ्चालित विभिन्न कृषि प्रसार पद्धतिहरू
- ३.३ कृषक समूह गठन प्रकृया एवं समूह गतिशिलता तथा कृषि प्रसार कार्यक्रम सञ्चालन
- २.१२ Innovation, Diffusion and Adopters Categories
- ३.४ कृषि सञ्चार र प्रविधि प्रसारणमा श्रव्यदृश्य सामग्री, मोवाइल एप्लिकेशन र किसान कल सेन्टर

### ४. बाली विज्ञान

- ४.१ नेपालको हावापानी अनुसार हालसालै सिफारिश गरिएका बालीहरू (धान, मकै, गहुँ, कोदो, उखु, भटमास, मुसुरो, तोरी) को महत्वपूर्ण जातहरू, पाक्ने अवधि, सरदर उत्पादन क्षमता, सिफारिश क्षेत्र र मुख्य विशेषताहरू
- ४.२ बिउको परिभाषा, प्रमाणिकरण तथा यथार्थ संकेतपत्र पद्धति अनुसार बिउका पुस्ताहरूको नाम एवं पुस्ता जनाउने ट्यागको रंग
- ४.३ असलबिउका गुणहरू, बिउको गुणस्तर कायम राख्न अपनाउनु पर्ने विधिहरू
- ४.४ धान, मकै, गहुँ, उखु, मुसुरो र तोरी बालीहरूको उन्नत खेती प्रविधि

## लोक सेवा आयोग

नेपाल कृषि सेवा अन्तर्गतका एग्रोनोमी (बाली विकास), एगू. एक्सटेन्सन (कृषि प्रसार), हर्टिकल्चर (बागबानी), प्लान्ट प्रोटेक्सन (बाली संरक्षण), स्वायल साइन्स (माटो विज्ञान) र एगू.इको.एण्ड मार्केटिङ्ग समूह, राजपत्र अनंकित द्वितीय श्रेणी, नायव प्राविधिक सहायक वा सो सरह पदको खुला र आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

### ५. बाली संरक्षण

- ५.१ नेपालका प्रमुख खाद्यान्न, नगदे, तरकारी एवं फलफूल बालीका प्रमुख रोग, किरा, मुसा एवं भारपातको नाम, पहिचान, नोक्सानी, लक्षण एवं रोकथाम प्रविधि
- ५.२ एकीकृत शत्रुजीव व्यवस्थापन (Integrated Pest Management) र कृषक पाठशाला
- ५.३ रोग, किरा एवं भारपात तथा यिनको प्राकृतिक शत्रु (मित्रजीव) को सर्वेक्षण, Surveillance विधि
- ५.४ मौरी पालन, रेशम किरा पालन तथा किम्बु खेतीको उन्नत प्रविधि
- ५.५ नेपालमाखेती गरिएका च्याउका प्रजाती र कन्ये, गोत्रे र सिताके च्याउ खेती प्रविधि
- ५.६ नेपालमा प्रतिबन्धित विषादीहरु, विषादीको सुरक्षित प्रयोग र विषादी अवशेष द्रुत विश्लेषण (RBPR)
- ५.७ बाली उपचार शिविर (Plant Clinic) को महत्व र संचालन विधि

### ६. कृषि अर्थशास्त्र

- ६.१ माग तथा आपूर्तिको परिचय र नियम
- ६.२ बजारमुखी कृषि उत्पादन योजनाको अवधारणा
- ६.३ उत्पादन लागतको परिचय र तुलनात्मक लाभका बालीहरुको पहिचानमा यसको भूमिका
- ६.४ प्राथमिक तथ्यांक (Primary data) र सहायक तथ्यांक (Secondary data), उपयोगिता एवं तथ्यांक संकलन गर्दा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरु
- ६.५ कृषिवस्तुमा मूल्य अभिवृद्धि श्रृंखला विकासको परिचय तथा महत्व

### ७. माटो व्यवस्थापन

- ७.१ माटोका गुणहरु
  - ७.१.१ भौतिक गुण-बनौट, बुनोट संरचना, चिस्यान
  - ७.१.२ रसायनिक गुण-माटोको प्रतिक्रिया, प्राङ्गारिक पदार्थ, कार्बन, नाईट्रोजन अनुपात
  - ७.१.३ जैविक गुण-राईजोबियम र एजोटोव्याक्टर
  - ७.१.४ अम्लीय र क्षारीय माटोको सुधार
- ७.२ बिरुवालाई आवश्यकखाद्यतत्वहरुको काम र यिनको कमी हुँदा देखिने लक्षण र रोकथामका उपायहरु
  - ७.२.१ मुख्य तत्वहरु-नाईट्रोजन, फस्फोरस र पोटास
  - ७.२.२ सहायक तत्वहरु-क्याल्सियम, म्याग्नेसियम र गन्धक
  - ७.२.३ सूक्ष्मतत्वहरु-फलाम, तामा, जस्ता, म्याग्नेज, मोलिब्डेनम, सुहाग (बोरोन) र क्लोरिन
- ७.३ मल र मलखाद
  - ७.३.१ प्राङ्गारिक मलहरु (कम्पोष्ट मल, गोठेमल, भर्मिकम्पोष्ट, सूक्ष्म जैविक मल, कुखुराको मल, हरियो मल, बायोग्यास लेदोको मल)
  - ७.३.२ रासायनिक मलहरु (नाईट्रोजनयुक्त, फस्फोरसयुक्त, पोटासयुक्त, मिश्रित र यौगिक, सहायक खाद्यतत्वयुक्त, सूक्ष्मतत्वयुक्त)
  - ७.३.३ मलको मात्रा निकाल्ने तरिका
  - ७.३.४ मलको प्रकृति, प्रयोग समय र प्रयोग गर्ने तरिकाहरु
- ७.४ माटो जाँच सेवा :
  - ७.४.१ माटोको नमूना लिने तरिका: किन, कहिले र कसरी
  - ७.४.२ Kit box बारे जानकारी
- ७.५ भू-क्षय (Soil Erosion) र यसको कारण तथा व्यवस्थापन

**लोक सेवा आयोग**  
नेपाल कृषि सेवा अन्तर्गतका एग्रोनोमी (बाली विकास), एगू. एक्सटेन्सन (कृषि प्रसार), हर्टिकल्चर (बागबानी),  
प्लान्ट प्रोटेक्सन (बाली संरक्षण), स्वायल साइन्स (माटो विज्ञान) र एगू.इको.एण्ड मार्केटिङ्ग समूह,  
राजपत्र अनंकित द्वितीय श्रेणी, नायव प्राविधिक सहायक वा सो सरह पदको  
खुला र आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

प्रथम पत्रको लागि यथासम्भव निम्नानुसार प्रश्नहरू सोधिने छ ।

प्रथम पत्र (वस्तुगत)					
भाग	खण्ड	विषयबस्तु	परीक्षा प्रणाली	अङ्कभार	प्रश्न संख्या × अङ्क
<b>I</b>	<b>(A)</b>	सामान्य ज्ञान (General Awareness)	बहुवैकल्पिक प्रश्न (MCQs)	३०	१५ प्रश्न × २ अङ्क = ३०
	<b>(B)</b>	सामान्य अभिक्षमता परीक्षण (General Aptitude Test)		२०	१० प्रश्न × २ अङ्क = २०
<b>II</b>	-	सेवा सम्बन्धित कार्य-ज्ञान (Job Based -knowledge)		५०	२५ प्रश्न × २ अङ्क = ५०

प्रथम पत्रको **भाग (Part II)** सेवा सम्बन्धित कार्य-ज्ञान (Job based - knowledge) को पाठ्यक्रमका एकाइबाट परीक्षामा यथासम्भव देहाय बमोजिम प्रश्नहरू सोधिने छ ।

पाठ्यक्रमका एकाइ	1	2	3	4	5	6	7
प्रश्न संख्या	7	3	3	3	3	3	3

**लोक सेवा आयोग**  
नेपाल कृषि सेवा अन्तर्गतका एग्रोनोमी (बाली विकास), एगू. एक्सटेन्सन (कृषि प्रसार), हर्टिकल्चर (बागवानी),  
प्लान्ट प्रोटेक्सन (बाली संरक्षण), स्वायल साइन्स (माटो विज्ञान) र एगू.इको.एण्ड मार्केटिङ्ग समूह,  
राजपत्र अनंकित द्वितीय श्रेणी, नायव प्राविधिक सहायक वा सो सरह पदको  
खुला र आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम  
**द्वितीय पत्र (Paper II) :-**  
**सेवा सम्बन्धित कार्य-ज्ञान (Job Based -knowledge)**  
**खण्ड (Section) (A) :- ५० अङ्क**

**१. कृषि सम्बन्धी**

- १.१ नेपालको राष्ट्रिय कृषि नीति
- १.२ चालू योजनामा कृषि क्षेत्रको प्राथमिकता, लक्ष्य, उद्देश्य एवं रणनीति
- १.३ कृषि विकास रणनीति २०१५-२०३५ र यसका विशेषताहरु
- १.४ वर्तमान कृषि विभाग र अन्तर्गतका निकायहरुको संरचना
- १.५ कृषि विकास कार्यक्रम तर्जुमाका आधारहरु र एकिकृत प्रसार सेवा कार्यक्रम
- १.६ कृषि विकास कार्यक्रममा ऋण, उत्पादन सामग्री, कृषि औजार तथा उपकरण, बजार तथा मूल्य व्यवस्था
- १.७ प्रमुख कृषि जन्य वस्तुहरुको उत्पादन लागत तथा मूल्य निर्धारण
- १.८ कृषि विकासमा सरकारी, सहकारी, निजी क्षेत्र तथा महिला एवं युवाको भूमिका
- १.९ नेपालको अर्थतन्त्रमा कृषि क्षेत्रको महत्व र नेपालको कृषि क्षेत्रका प्रमुख समस्याहरु
- १.१० कृषि वस्तुहरुको उत्पादनोपरान्त (Post-harvest) हुने क्षति र क्षति कमगर्ने उपायहरु
- १.११ प्राङ्गारिक कृषि र असल कृषि अभ्यास
- १.१२ कृषि तथ्याङ्क, अनुगमन एवं मूल्यांकनको महत्व
- १.१३ कृषि क्षेत्रमा बाली बीमासम्बन्धी व्यवस्था
- १.१४ कृषि क्षेत्रको आधुनिकीकरण तथा व्यवसायीकरणबारे सामान्य जानकारी
- १.१५ जलवायु परिवर्तन र यसले कृषि क्षेत्रमा पुर्याएका असर/प्रभावहरु र न्यूनीकरणका उपायहरु
- १.१६ दिगो कृषि विकासका सिद्धान्तहरु
- १.१७ संघीयतामा कृषि क्षेत्र एवं कृषि विकास कार्यक्रममा स्थानीय सरकारको भूमिका

**२. बागवानी**

- २.१ बागवानी (हर्टिकल्चर) को परिभाषा र यसका शाखाहरु
- २.२ नेपालमा बागवानी विकासको आवश्यकता र संभावना
- २.३ फलफूल र तरकारी बालीहरुको वर्गिकरण
- २.४ नेपालको जलवायु क्षेत्र (Climatic Zone) र विभिन्न क्षेत्रमा गरिने फलफूल खेती
- २.५ करेसावारी (Kitchen Garden) को महत्व र स्थापना
- २.६ बगैँचा स्थापना : जग्गाको तयारी, बगैँचाको रेखाङ्कन, बोट लगाउने दुरी र तरीका, बार बन्देज तथा वायु अवरोधक विरुवाहरु
- २.७ प्रमुख तरकारी बालीहरुको उन्नत खेती प्रविधि:
  - २.७.१ आलु (Potato)
  - २.७.२ काउली समूह (Cole Crops)
  - २.७.३ फल समूह (Fruit Vegetable)
  - २.७.४ जरेबाली समूह (Root Crops)
  - २.७.५ गानो बाली समूह (Bulb Crops)
  - २.७.६ फर्सी समूह (Cucurbits)
  - २.७.७ सागपात समूह (Vegetables)
  - २.७.८ कोशे बाली समूह (Legiminous Crops)



## लोक सेवा आयोग

नेपाल कृषि सेवा अन्तर्गतका एग्रोनोमी (बाली विकास), एगू. एक्सटेन्सन (कृषि प्रसार), हर्टिकल्चर (बागबानी), प्लान्ट प्रोटेक्सन (बाली संरक्षण), स्वायल साइन्स (माटो विज्ञान) र एगू.इको.एण्ड मार्केटिङ्ग समूह, राजपत्र अनंकित द्वितीय श्रेणी, नायव प्राविधिक सहायक वा सो सरह पदको खुला र आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

- २.८ फलफूल बोटको प्रसारण:
  - २.८.१ बिउबाट प्रसारण (Sexual Propagation)
  - २.८.२ वनस्पतिक प्रसारण (Vegetative Propagation)
- २.९ फलफूल, तरकारी, पुष्प तथा अलैची बालीको नर्सरी स्थापना तथा व्यवस्थापन
- २.१० बगैँचा व्यवस्थापन : माटो व्यवस्थापन, प्राङ्गारिक तथा रासायनिक मलको प्रयोग विधिहरू, सिंचाइ र निकास, अन्तरबाली, मल्लिचङ्ग (छापो)
- २.११ फलफूल बोटमा तालिम र काटछाँटको महत्व र तरिकाहरू
- २.१२ प्रमुख फलफूल खेती प्रविधि : आँप, सुन्तला जात फलफूल (Citrus), स्याउ, लिची, केरा, मेवा, भूईँकटहर, अम्बा र किवी
- २.१३ बेमौसमी तरकारी खेती प्रविधिहरू
- २.१४ तरकारी बिउ उत्पादन प्रविधि : काउली, मुला, रायो, गोलभेडा, केराउ, प्याज
- २.१५ बिउ आलु उत्पादन प्रविधि
- २.१६ बाली उत्पादन उपरान्तका क्षतिहरू र न्यूनीकरणका उपायहरू (उत्पादन लिने उचित समय, फलफूल पकाउने, भण्डारण, सफाइ, छनौट, क्युरिङ्ग, ग्रेडिङ्ग, मैन लगाउने, उपचार, कोल्ड चैन)
- २.१७ फलफूल, तरकारी, आलु तथा मसला बालीहरूको प्रमुख जातहरू
- २.१८ नेपालमा चिया, कफी, अलैची, अदुवा र बेसार उन्नत खेती प्रविधि
- २.१९ नेपालमा बागवानीजन्य उत्पादित वस्तुहरूको बजार व्यवस्थापन
- २.२० सुन्तलामा ह्रास (Citrus Decline) समस्या तथा यसको व्यवस्थापन

### ३. कृषि प्रसार

- ३.१ कृषि प्रसारको परिचय र महत्व
- ३.२ कृषि प्रसार कार्यकर्ता र निजमा हुनुपर्ने गुणहरू
- ३.३ नेपालमा सञ्चालित विभिन्न कृषि प्रसार पद्धतिहरू
- ३.४ नेपालमा सञ्चालित विभिन्न कृषि प्रसारका तरिका
- ३.५ अगुवा कृषक तथा कृषक समूहको परिचय, महत्व एवं कृषि प्रसारमा अगुवा कृषकको भूमिका
- ३.६ कृषक समूह गठन प्रकृया एवं समूह गतिशिलता तथा कृषि प्रसार कार्यक्रम सञ्चालन
- ३.७ कृषि प्रसारमा स्थानिय तहको भूमिका
- ३.८ Innovation, Diffusion and Adopters Categories
- ३.९ कृषि सञ्चार र प्रविधि प्रसारणमा श्रव्यदृश्य सामग्री, मोवाइल एप्लिकेशन र किसान कल सेन्टर
- ३.१० कृषक तालिम र यसको आवश्यकता पहिचान

### खण्ड (Section) (B) :- ५० अङ्क

### ४. बाली विज्ञान

- ४.१ बाली विज्ञानको परिभाषा र महत्व
- ४.२ नेपालको हावापानी अनुसार हालसालै सिफारिश गरिएका बालीहरू (धान, मकै, गहुँ, कोदो, उखु, भटमास, मुसुरो, तोरी) को महत्वपूर्ण जातहरू, पाक्ने अवधि, सरदर उत्पादन क्षमता, सिफारिश क्षेत्र र मुख्य विशेषताहरू
- ४.३ बिउको परिभाषा, प्रमाणिकरण तथा यथार्थ संकेतपत्र पद्धति अनुसार बिउका पुस्ताहरूको नाम एवं पुस्ता जनाउने ट्यागको रंग
- ४.४ असलबिउका गुणहरू, बिउको गुणस्तर कायम राख्न अपनाउनु पर्ने विधिहरू
- ४.५ धान, मकै, गहुँ, उखु, मुसुरो र तोरी बालीहरूको उन्नत खेती प्रविधि
- ४.६ नेपालको विभिन्न क्षेत्रमा प्रचलित बालीचक्र, तिनको महत्व र उदाहरण

## लोक सेवा आयोग

नेपाल कृषि सेवा अन्तर्गतका एग्रोनोमी (बाली विकास), एगू. एक्सटेन्सन (कृषि प्रसार), हर्टिकल्चर (बागबानी), प्लान्ट प्रोटेक्सन (बाली संरक्षण), स्वायल साइन्स (माटो विज्ञान) र एगू.इको.एण्ड मार्केटिङ्ग समूह, राजपत्र अनंकित द्वितीय श्रेणी, नायव प्राविधिक सहायक वा सो सरह पदको खुला र आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

### ५. बाली संरक्षण

- ५.१ नेपालका प्रमुख खाद्यान्न, नगदे, तरकारी एवं फलफूल बालीका प्रमुख रोग, किरा, मुसा एवं भारपातको नाम, पहिचान, नोक्सानी, लक्षण एवं रोकथाम प्रविधि
- ५.२ एकीकृत शत्रुजीव व्यवस्थापन (Integrated Pest Management) र कृषक पाठशाला
- ५.३ बाली संरक्षण प्रयोगशाला निदान सेवाका लागि प्रयोग हुने सामान्य विधिहरू
- ५.४ रोग, किरा एवं भारपात तथा यिनको प्राकृतिक शत्रु (मित्रजीव) को सर्वेक्षण, Surveillance विधि
- ५.५ मौरी पालन, रेशम किरा पालन तथा किम्बु खेतीको उन्नत प्रविधि
- ५.६ नेपालमा खेती गरिएका च्याउका प्रजाती र कन्ये, गोब्रे र सिताके च्याउ खेती प्रविधि
- ५.७ रोग तथा कीरा व्यवस्थापनमा Plant Quarantine को भूमिका
- ५.८ नेपालमा प्रतिबन्धित विषादीहरू, विषादीको सुरक्षित प्रयोग र विषादी अवशेष द्रुत विश्लेषण (RBPR)
- ५.९ बाली उपचार शिविर (Plant Clinic) को महत्व र संचालन विधि

### ६. कृषि अर्थशास्त्र

- ६.१ कृषि अर्थशास्त्रको परिचय र कृषि विकासमा यसको महत्व
- ६.२ माग तथा आपूर्तिको परिचय र नियम
- ६.३ बजारमुखी कृषि उत्पादन योजनाको अवधारणा
- ६.४ समूह बजार, हाट बजार, सहकारी बजार र कृषि विकासमा यसको महत्व
- ६.५ खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको अवधारणा
- ६.६ उत्पादन लागतको परिचय र तुलनात्मक लाभका बालीहरूको पहिचानमा यसको भूमिका
- ६.७ प्राथमिक तथ्यांक (Primary data) र सहायक तथ्यांक (Secondary data), उपयोगिता एवं तथ्यांक संकलन गर्दा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरू
- ६.८ कृषि उद्यम (Agri-business) को परिचय र नेपालमा यसका सम्भावनाहरू
- ६.९ नेपालमा वस्तुगत कृषि उपजहरूको बजार प्रणाली बारे सामान्य जानकारी
- ६.१० कृषिवस्तुमा मूल्य अभिवृद्धि शृंखला विकासको परिचय तथा महत्व

### ७. माटो व्यवस्थापन

- ७.१ माटोको परिभाषा, माटो निर्माणको प्रक्रिया र नेपालको माटोबारे संक्षिप्त जानकारी
- ७.२ माटोका गुणहरू
  - ७.२.१ भौतिक गुण-बनौट, बुनोट संरचना, चिस्यान
  - ७.२.२ रसायनिक गुण-माटोको प्रतिक्रिया, प्राङ्गारिक पदार्थ, कार्बन, नाईट्रोजन अनुपात
  - ७.२.३ जैविक गुण-राईजोबियम र एजोटोब्याक्टर
  - ७.२.४ अम्लीय र क्षारीय माटोको सुधार
- ७.३ विरुवालाई आवश्यक खाद्यतत्वहरूको काम र यिनको कमी हुँदा देखिने लक्षण र रोकथामका उपायहरू
  - ७.३.१ मुख्य तत्वहरू-नाईट्रोजन, फस्फोरस र पोटास
  - ७.३.२ सहायक तत्वहरू-क्याल्सियम, म्याग्नेसियम र गन्धक
  - ७.३.३ सूक्ष्म तत्वहरू-फलाम, तामा, जस्ता, म्याग्नेज, मोलिब्डेनम, सुहाग (बोरोन) र क्लोरिन
- ७.४ मल र मलखाद
  - ७.४.१ प्राङ्गारिक मलहरू (कम्पोस्ट मल, गोठमल, भर्मिकम्पोस्ट, सूक्ष्म जैविक मल, कुखुराको मल, हरियो मल, बायोग्याँस लेदोको मल)

लोक सेवा आयोग

नेपाल कृषि सेवा अन्तर्गतका एग्रोनोमी (बाली विकास), एगू. एक्सटेन्सन (कृषि प्रसार), हर्टिकल्चर (बागबानी), प्लान्ट प्रोटेक्सन (बाली संरक्षण), स्वायल साइन्स (माटो विज्ञान) र एगू.इको.एण्ड मार्केटिङ्ग समूह, राजपत्र अनंकित द्वितीय श्रेणी, नायव प्राविधिक सहायक वा सो सरह पदको खुला र आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

- ७.४.२ रासायनिक मलहरु (नाइट्रोजनयुक्त, फस्फोरसयुक्त, पोटासयुक्त, मिश्रित र यौगिक, सहायक खाद्यतत्वयुक्त, सूक्ष्मतत्वयुक्त)
- ७.४.३ मलको मात्रा निकाल्ने तरिका
- ७.४.४ मलको प्रकृति, प्रयोग समय र प्रयोग गर्ने तरिकाहरु
- ७.५ माटो जाँच सेवा:
- ७.५.१ माटोको नमूना लिने तरिका: किन, कहिले र कसरी
- ७.५.२ माटो जाँचको लागि माटोको तयारी
- ७.५.३ Kit box बाट नाईट्रोजन, फस्फोरस, पोटास तथा पि.एच. (pH) पत्ता लगाउने तरिका
- ७.६ माटो शिविर र यसको महत्व, घुम्ती माटो परीक्षण प्रयोगशालाबाट माटो जाँच
- ७.७ माटोको उर्वराशक्ति कायम राख्ने र बाली उत्पादनमा यसको व्यवस्थापन र महत्व
- ७.८ भू-क्षय (Soil Erosion) र यसको कारण, प्रकार तथा व्यवस्थापन
- ७.९ डिजिटल Soil Map बारे जानकारी
- ७.१० प्राङ्गरीक मल तथा जिवाणु मल निर्देशिका, २०७८

द्वितीय पत्रको लागि यथासम्भव निम्नानुसार प्रश्नहरु सोधिनेछ ।

द्वितीय पत्र (विषयगत)					
पत्र	विषय	खण्ड	अङ्कभार	छोटो उत्तर	लामो उत्तर
द्वितीय	सेवा सम्बन्धित कार्य-ज्ञान (Job Based-Knowledge)	(A)	५०	६ प्रश्न × ५ अङ्क = ३०	२ प्रश्न × १० अङ्क = २०
		(B)	५०	६ प्रश्न × ५ अङ्क = ३०	२ प्रश्न × १० अङ्क = २०